

עוצם עין אחת

עוצם עין אחת | אבנים נחות בערוצי ימיה המתים

רשמים מביקור בתערוכה החדשה של ליליאן קלאפיש "חפצים ניבטים"

עוזי צור לעקוב

16 באוגוסט 2021

ליליאן קלאפיש, "חפצים ניבטים", אוצר: אריק קילמניק, סדנת ההדפס, ירושלים

סדנת ההדפס שוכנת בבניין אבן מרהיב בגבול מאה שערים בואכה העיר העתיקה. מבעד לחלון של חלל התצוגה העליון נשקפים הר הבית וכיפת הסלע. החלל הזה עבר הרחבה והנגשה ומעתה הוא קרוי על שמה של נחמה ריבלין. כנגד הנוף הטעון שמעבר לחלון מרפרפים על הקיר שלושה שירי ירושלים בדפוס רשת — של אלזה לסקר שילר, רוזה אוסלנדר ופאול צלאן בתרגום מגרמנית של שמעון זנדבק — כשלצד כל שיר תצריב יפהפה של ליליאן קלאפיש, מהדורה מוגבלת שהודפסה בסדנה, מאוגדת בתיקיית נייר שליוותה מסה מאת הפילוסוף והגרמניסט סטפן מוזס (1931-2007), בעלה של קלאפיש. אריק קילמניק, שאין ראוי ממנו לקבל את פרס ישראל על מפעל ההקמה והתחזוק של סדנת ההדפס, מדגיש את השורש התרבותי הקלאסי ביצירתה של קלאפיש המחבר בין שתי הערים שלה — פאריס וירושלים.

לקלאפיש אין צורך ביצירתה בסיפור או באידיאולוגיה. היא מפנה את המבט אל הקרוב אליה, אל היום-יומי, מרוממת את חזות השיגרה לספירות עליונות, ליריות, אך מבלי לאבד את הגרעין הקשה של הארצי והגשמי. התערוכה מפליאה להציג ציורים, רישומים והדפסים של קלאפיש מתקופות שונות במדיומים ובטכניקות שונים, כגון פנקס הדפסים שלה לשירים של דן פגיס, או טבע דומם יפה במיוחד שבו האור המסמא החודר מן החלון הפתוח ממס את החפצים שכנגדו.

אהבתי את עבודות ההכנה שלה לספר האמן "il peint". לאורך הקיר תלויים הדפסי רשת קטנים לצד הפרדות צבע על נייר שעווה חצי־שקוף לכל אחד מההדפסים הסופיים. הדבר מאפשר לבחון את תהליך החשיבה, את שלבי העבודה, יחסי קו, כתם, צל, אור וצבע כחלק מהשפה והסגנון של קלאפיש. מרתק גם לבחון את התמורות המתרחשות בין ההפרדות להדפס הסופי, כשחור הנהפך ללבן (צל לאור), או שחור ושקופים הנהפכים לגוונים.

כל אחת מהפרדות הצבע היא רישום או ציור מיניאטורי בפני עצמו, בעל יופי משלו, ויטראז' זעור. אלה תפנימים צרים ומאורכים בהדפס אבן של חדר הנפתח או הנסגר בעומקו לאפלט חדר אחר (מלבני החושך של הדלת המפרידה), כשבחזית פסנתר בהיר שדפי פרטיטורה מרפרפים על פניו, מנורת שולחן, שרפרף פסנתרנים, העושים שהמוסיקה כמו חילחלה בדוממים, מבטלת את מוצקותם, מחדירה בהם תנועה חשאית לא צפויה. את הקטעים הריקים של אחד ההדפסים כיסתה קלאפיש בצבע שמן בגוון אוקר חם, וכך שינתה את האווירה ואת המנעד הרגשי והדגישה פרטים שנעלמו מהעין. באחת הוויטרונות שוכן הדפס אבן ורשת יפה מספר אמן לשיריו של אנוש שרמן "Petals" (עלי כותרת). מבט־על על פרחים גדולים וקטנים של עיגולי חושך פריך מוקפים או שרוטים בקווי מתאר אקספרסיביים, צפים קצוצי גבעולים על מרחב האור העירום.

בקצה ציר האורך של החלל התחתון תלוי באור ציור שמן על בד היוצא כנגד הקומפוזיציה והצבעוניות הנכונות, הטובות, וכנגד הליריות של קלאפיש עצמה. זהו ציור של מעיל שחור שצווארנו וכתפיו מכוסים בזנב פרווה חומה, מחוקה, ולאורך פתחו משתלשל צעיף צהוב חם, גולש אל מחוצה לו.

עוד ראוי לציון הדפס שעווה רכה, תקריב על כף יד המגלה לנו את צדה הפנימי, הרך, על קווי החיים והנפש. כף יד של אדם בא בימים המזכירה משהו מהגופניות הסגפנית המיוסרת של אגון שילה. כף יד שונה לחלוטין מופיעה בהדפס אחר — הדפס ניסיון של אקוויטנט

סוכר ושעווה רכה (שמות טכניקות ההדפס הם שירה בפני עצמה) — המתאר יד שחורה, בולבוסית, הממלאת את הפריים כולו על רקע אפור כהה וסמיך כדבש נאפל, כשפנים כף היד נהפך לשדה ניסויים של חומריות משתנה, כהטבעה של טקסטורה מלאכותית קשה הזרה לגוף החי האורגני ובו בזמן היא מחליפה אותו כנגד הכליה האנושית. הדפס זה הוא יצירת מופת קטנה.

מוטיב חוזר ביצירתה של קלאפיש הוא המבט הקלאסי מהחלון החוצה, כהדפס אבן מ-1980 שבו החוץ ממשיך את הפנים לכדי שלמות אחת. המבט מהחלון ברא את ציורי השמים הנהדרים שלה, שהם מרחב חיצוני ופנימי המשתנה כל העת, כשעל פניו היא מותחת את חוטי החשמל, את פנסי הרחוב ואת קודקודי הציפורים הזעירות העפות או הנייחות לרגע, לכדי משוואה העומדת על הגבול שבין שירה לשיגרה. אל השמים יש שחודרים זרועות העגורנים, פיגומי הבניינים הנבנים ועליהם פועלי הבניין שהם בשר ודם ומלאכים כאחד.

בתערוכה מוצגת גם סדרה יפהפייה של ציורי פרחים בטמפרה על נייר תאילנדי שחומריתו כמו מרדדת את האור אל קפליו. אפשר להבחין בתנועה שעברה מהנפש אל היד של קלאפיש ואל העלים, הגבעולים ועלי הכותרת. זוהי תערוכה מוזיאלית באיכותה והיקפה.

יגאל תומרקין בטקס קבלת פרס ישראל צילום: פייר תורג'מן באוב

בגוף יצירתו המצ'ואיסטית והמתלהמת לעתים של **יגאל תומרקין**, שמת בשבוע שעבר, צף ועולה הדיוקן הציפורי יוצא הדופן של אלזה לסקר־שילר מעשה ידיו, דיוקן המשמר משהו מהכוח התומרקני אך נוגע באור אחר, גלותי. ראשה צומח מתוך עננה של תחרה נימוחה, תווי פניה חדים ומלנכוליים, כמו מגולפים במסה של אבן מתקדרת, ועיניה הפעורות מבליטות את האישונים החולמים פנימה. זר פרגים אדומים על ראשה כמו חשוף מדמם. תומרקין העלה אותה באוב, בחופזה, על מצע גולמי, ראשוני כטאבולה ראסה, לכודה־לא־לכודה בסורג של חתך הזהב שהאמן הגבר התווה בגרפיט כחוט ברזל מעוקם.

לחצו לקבלת עדכונים בנושא:

תרבות

ליליאן קלאפיש, מעבר למופשט

בסוף שנות ה-60, דווקא אחרי שהחלה לזכות בהכרה, עזבה ליליאן קלאפיש את פאריס ונחתה במרכז קליטה בירושלים. למרות ההבדלים בסוג הנוף ובאור, ואף שהיא הגיעה כציירת פיגורטיבית לארץ שבה שלט האבסטרקט, נהפכה קלאפיש לאמנית בולטת בשדה המקומי. בשיחה אתה מתברר שהקושי העיקרי היה אחר: בהתחלה הכל כאן נראה לה כל כך מכוער

אביטל בורג, גלריה | תצלום: גלי איתן

17 בספטמבר 2010

מיד כשהיא רואה את הציור החדש שלה, שהגיע זה עתה מפאריס, ליליאן קלאפיש מתקרבת וממששת את פני השטח שלו בקפדנות ובתשוקה. היא בודקת ששום דבר לא השתבש בהובלה, אצבעותיה רצות על פני משטחי הצבע הרזים והדשנים יותר, על פני המשולש שחרצה בסרגל על הבד הכמעט חשוף שבצד שמאל של הציור, על הרישום וקולאז' פיסות הפשתן המודבקות עליו, ושם היא מגלה פינה קטנטנה שהתרופפה. היא מציינת לעצמה שצריך לשוב ולהדביקה בהקדם.

היא הגיעה לישראל רק לפני כמה שעות והיא כבר מלאת מרץ לדבר על יצירתה ועל חייה, וזאת על אף 76 שנותיה והחום הכבד של תל אביב. קלאפיש, ציירת שציוריה ספוגים במסורת צרפתית ובנוף הישראלי המופר, היא כיום אחת הציירות החשובות והפעילות ביותר בשדה האמנות הישראלית. מאחוריה מספר תערוכות מוזאליות משמעותיות, ובתוך כך, האינטנסיביות של היצירה והרצון לחדש לעצמה ולצופיה רק מתגבר.

כשהאוצר וההיסטוריון [גדעון עפרת](#) נשאל על חשיבותה לאמנות הישראלית, הוא עונה כי "היא פשוט ציירת מצוינת והיא זכתה להכרה מהרגע שעלתה לישראל בשנות ה-60 ועד עכשיו. קלאפיש מעולם לא היתה שייכת לזרם, תמיד היתה נטע זר, אבל כולם ידעו מהתחלה שהיא הגיעה כרכש טוב".

היא נולדה בקשאר, פרבר מדרום לפאריס, לזוג הורים שאמנות היתה זרה להם. אחרי מלחמת העולם השנייה, שאותה העבירה בנדודים ממקום למקום ובמנוסה, מצבה הבריאותי היה בכי רע, והיא נשלחה להחלים בשווייץ. שם התעורר בה לראשונה יצר הציור כאשר התבוננה בהשתקפות עצמים במים. "הייתי בת 14, והדבר הקרוב ביותר לציור בעיני, עד היום, הוא השתקפות במים שמנוניים, עמוקים ושחורים", סיפרה קלאפיש ליונה פישר בספר "ליליאן קלאפיש: ציורים ורישומים" מ-1974.

אף שהוריה שלחו אותה למורה הפרטי ליאון זק, צייר ממוצא רוסי שהנחיל לה את ערכי היסוד של מלאכת הציור המסורתי, היא מתארת את ההתמודדות שלה מול משפחתה עם הבחירה להיות ציירת כ"מלחמת עצמאות עדינה. אני זוכרת שכשהייתי בת 16, חשבתי שלא אסתדר עם בחינת הבגרות, וגם לא כל כך היה לי אכפת ממנה. גרנו אז מחוץ לפאריס ובאותו בוקר קמתי בשש, ועליתי על הגג של הבית. ציירתי שם ציור שאני שומרת עד היום, וחשבתי לעצמי שלא אכפת לי לעשות בגרות, כל עוד אני מציירת קודם".

אחרי שנים מועטות של ציור נעורים פיגורטיבי, ציירה קלאפיש במשך עשור ומחצה ציורים מופשטים. היתה זו פאריס של האבסטרקט, של ה"אנפורמל" (אמנות אל-צורנית). בגיל 20 החלה קלאפיש את לימודיה באקדמיה לאמנות "רנסון", שם שלט המופשט, תחת הוראתם של אמנים כגון רוז'ה שסטל, גוסטב סנז'ייה ורז'ה רזואני.

"כיסא דמשקאי", 1977

בשנת 1957 נישאה לפילוסוף סטפן מוזס, שהשלים באותה עת את לימודיו הגבוהים בספרות ופילוסופיה גרמנית. הזוג הצעיר עבר לקזבלנקה שבמרוקו למשך כמה שנים, בעקבות שירותו הצבאי של מוזס. האור המסנוור ששרר שם נחרת עמוק בזכרונה של הציירת והוא חזר להדהד שנים אחר כך, כשהגיעה לישראל.

ציוריה המופשטים הוצגו עם עבודות הקבוצה "ריאליטה נובל" שאליה השתייכה, בתערוכות הסלון של שנות ה-50 וה-60 במוזיאון לאמנות

מודרנית בפאריס. ב-1966 הציגה תערוכת יחיד ראשונה בגלריה "לה רו" בעיר.

דווקא אז היא חשה שהגיע הזמן לשינוי דרמטי בציור שלה. "החלה תקופת משבר בעבודתי", היא מצוטטת אצל חיים גמזו ונחמה גורלניק בקטלוג התערוכה שלה, שהוצגה במוזיאון תל אביב ב-1976, "יכולתי, למעשה, לצייר תמונות מופשטות במשך שנים, אך התחלתי להבין את מגבלות הטכניקה הזאת בעבורי. סיגלתי לעצמי שפה מסוימת, וצירופי האלמנטים הציוריים היו תמיד, או כמעט תמיד, אותם אלמנטים, אז החלטתי לצאת מהפנימיות ולפנות אל העולם החיצון, כלומר - לצייר מן הטבע".

את המעבר עשתה בעיקר בעזרת התבוננות בקלאסיקות התלויות במסדרונות הלובר והעתקת ציורים של מאסטרים, שבהם בולטים במיוחד פוסן ושרדן. התחושות שהובילו אותה למהפך הזה נובעות מאותה סיבה שהובלה לשינויים אחרים, גם אם דרמטיים פחות, שהתחוללו ביצירתה בשנים הבאות. "כאשר אני מרגישה שאני יודעת לעשות דבר מה ושזה לא הכרחי ממש להמשיך אותו, אני מפסיקה", היא אומרת. "אני לא רוצה להכנס לסגנון ולייצר עוד תמונה ועוד תמונה. זה לא מעניין אותי. מה שחשוב לי זה פשוט לענות לאיזה דרישה פנימית ומאוד יסודית".

את הכלים החומריים וסוג הכתמים המופשטת, היא לא נטשה מאחור. הם משחקים בתפקיד ראשי בציוריה עד היום. החזרה לציור מן הטבע מזכירה את התהליך שניכר בעבודתו של אביגדור אריכא, שהיה חבר קרוב שלה ושאת יצירתו היא מעריכה עד מאוד. לדברי עפרת, עם זאת, "המעבר שלה לציור פיגורטיבי לא דומה לזה של אריכא, שעבר לריאליזם. היא ממשיכה עם ערכים מופשטים, שקיפיות, נשימות בד, כל הערכים שעושים ציור מופשט למופשט, אבל עם ערכים פיגורטיביים ונושאים אינטימיים".

בתור במשרד הקליטה

לאחר שנולדו שלושת ילדיהם, עמנואל, אנוש (חנה) ורחל, החליטו קלאפיש ומוזס ב-1969 לעלות לישראל, למרות שהיו כבר מבוססים

היטב בפאריס. מוזס היה אז מרצה בסורבון, וקלאפיש סיימה תערוכה מוצלחת. "הגענו לארץ כעולים חדשים דרך הסוכנות היהודית, לובה אליאב קיבל אותנו", נזכרת קלאפיש. "בניגוד לרוב הצרפתים שהגיעו לכאן עם עבודה מסודרת מראש, סטפן בא בלי עבודה. הגענו למרכז קליטה בקטמון ט' בירושלים וחיינו על 350 לירות שקיבלנו מהסוכנות. שנה שלמה לא היתה לסטפן עבודה.

"למה באנו? היו אנשים בארץ ששאלו מדוע עזבתם את פאריס? מה פתאום? גנבתם משהו? באתם בלי כלום עם שלושה ילדים למרות שהמצב היה מצוין, אתם נורמליים? גם בעלי וגם אני עברנו את השואה. לא היינו ציונים בהתחלה, אבל ערב מלחמת ששת הימים היה בכל העולם פחד שישראל לא תנצח. לא באנו בגלל הניצחון של 67', אלא מכיוון שבשלושת השבועות שלפני המלחמה פחדנו שעוד פעם תהיה קטסטרופה. בעלי ואני חשבנו שאם רוצים לחיות את הגורל היהודי במאה ה-20, צריך להיות בארץ. זו היתה החלטה ממש ברורה לעזוב את החיים הטובים, לבוא הנה ולהיות שייכים לגורל היהודי הנוכחי".

שנה לאחר שעלו לישראל קיבל מוזס משרה באוניברסיטה העברית בירושלים, והיה מעורב בהקמת המחלקה לגרמניסטיקה ומרכז המחקר לפילוסופיה יהודית בגרמניה. קלאפיש נתקלה בקושי רב לצייר בירושלים באותה תקופה.

"הגענו למרכז קליטה בקטמון ט' והיה שם כל כך מכוער! אין אדריכלות, אין חלל, לא קורה כלום", היא נזכרת. "אהבתי את החלל ואת היופי של פאריס ובהתחלה נכנסתי לדיכאון. למרות שהייתי שלמה עם ההחלטה, לא הבנתי איך אפשר לצייר פה. בהתחלה לא ציירתי נופים, כי לא הבנתי אותם, או שזה יפה מדי, כמו העיר העתיקה, או שזה מכוער מדי, ולא יכולתי להתמודד עם זה. מה שעזר לי לצאת מזה, זה שבהתחלה טיפלתי בכל ענייני הביורוקרטיה, כמו לעמוד בתור במשרד הקליטה, עשיתי רישומים כשחיכיתי שעות במוסך, ומזה יצאה סדרה של בלגן". הבלגן נהפך לנושא מרכזי ביצירתה - פנים הסטודיו עמוס בניירות, בקבוקי טרפנטין ומים.

ציוריה הראשונים שטיפלו באור הירושלמי היו מוצפים דווקא בשחור, גולמי ובולע. "החוויה הזאת התחילה אצלי כבר בשנות ה-50, כשהייתי במרוקו", מספרת קלאפיש. "האור שם דומה לאור הירושלמי והבנתי שהאור כל כך מסנוור, שמוטב שאצייר דווקא דברים בפנים, עם הרבה שחור. לקח לי עשר שנים עד שהעזתי לגעת בנוף הירושלמי, ואז בחרתי דווקא לגעת בצד המכוער שלו, ציירתי הרבה פחי אשפה. ציירתי את ירושלים של מטה, לא של מעלה, וזה היה מאוד קשה, מאבק של ממש".

למרות קשיי הקליטה בארץ, קלאפיש היא מקרה נדיר של ציירת שהגיעה והשתלבה במהרה בלב העשייה האמנותית כאן. שנים מעטות אחרי הגעתה כבר זכתה לתערוכות במוזיאון ישראל ובמוזיאון תל אביב - אף שלא די בכך שהגיע מבחון, היא גם הביאה אתה ציור פיגורטיבי לשדה שבו שלטו ההפשטה והקונצפטואליות ביד רמה. "זה מעורר השתאות שבשיא התקופה הזאת, ציירת שמדברת עם פוסן ועם שרדן משתחלת לה על נקלה", אומר עפרת. "את העלייה הרוסית, למשל, האוונגרד הקיא החוצה. אותה האוונגרד קיבל. היא אשה רמה, שומרת מצוות, גם זה בטח הפך אותה לחריגה, כי האמנות הישראלית היא חילונית. זה סיפור מעורר השתאות שמוביל למסקנה שהיא פשוט ציירת מעולה".

ללא כותרת, 2008

"קודם כל היה לי מזל גדול - הייתי ידידה של פימה (הצייר אפרים רויטנברג, א"ב). פימה היה נדיב ואני לא מצאתי את זה אצל אף אמן אחר בארץ", מסבירה קלאפיש. "הוא היה יחיד במינו, שראה לא רק את הציור שלו, אלא גם ציורים של אחרים. פימה אמר לי 'אם את מגיעה לארץ, תפני למר בינט (גרשון, סבו של גבי בינט שמנהל כיום את גלריה בינט, א"ב)'. היתה לו גלריה בירושלים ברחוב המלך דוד ופימה אמר לי שהוא איש ישר וטוב. כשהגעתי לארץ פניתי למר בינט הסבא. הוא בא אלי וראה את הציורים, ואמר 'תעבדי עוד שנה ואחר כך תזמיני אותי'. אחרי שנה הוא בא ואמר שהוא רוצה שנעבוד ביחד ומאז אני קשורה לגלריה בינט" (ראו למטה).

הקשר עם בינט הביא קשרים חשובים נוספים: "אחר כך בינט סיפר עלי ליונה פישר ולזריצקי. יונה פישר הגיע לסטודיו, ומיד קנה תמונה למוזיאון ישראל (את הציור "חלונות", א"ב). הוא אמר לי 'זו ציירת! נעשה אתך משהו'. היה לי מזל, יונה היה תמיד נדיב וקיבל את העבודות שלי למרות שזה לא היה אז באופנה".

"ראיתי את הציור שלה ומצאתי שהוא טוב במלוא מובן המלה", מספר פישר. "זהו ציור שקשור במסורת הצרפתית ושמרגישים בו תחושה חזקה של טבע. בתקופה שהיא חזרה מהפשטה לעולם של יצוגים, כל הצעירים בארץ עסקו באמנות מופשטת וקונספטואלית. למרות שהייתי מזוהה עם המגמות האלה, תמיד הצגתי אמנים שונים. כיוון שמצאתי שהציור שלה הוא איכותי חשבתי, שזה טבעי שאזמין אותה להציג תערוכה במוזיאון ישראל". הוא מוסיף כי "מאוד התרשמתי ממנה כאדם. היא אדם מרשים, אינטליגנטית מאוד ויודעת לדבר על אמנות במונחים רציונליים, יחד עם מעורבות רגשית מאוד חזקה. היא היתה מאוד שונה מהאמנים המקומיים הקנאים - היא הביאה פתיחות ורוחב לב מעולם אחר, והצליחה לשמור על זה לאורך הדרך שלה".

באופן מפתיע משהו, קלאפיש - אשה בגוורדיה גברית למדי, ציירת במקום שהקיא מתוכו את הציור - השתלבה היטב בקהילת האמנים המובילים. "היתה אז אופנה של טרור אנטי ציור, וכן, היו אנשים שלא קיבלו אותי היטב, ובכל זאת, אחרי שבינט סיפר לזריצקי עלי, הוא התקשר וביקש לבוא לסטודיו", מספרת קלאפיש. "לא ידעתי מיהו אבל אמרתי כן. לפני שהוא בא, הלכתי מהר להסתכל על עבודות שלו במוזיאון והבנתי שהוא צייר ענק. הוא היה אז בערך בן 80, הוא הגיע במיוחד מתל אביב, ומאז הוא בא לכל הפתיחות של התערוכות. זה היה מאוד נדיב מצידו. היתה בינינו חיבה והתיידדנו וגם אני ביקרתי כמה פעמים בדירה שלו, ברחוב פנקס בתל אביב. היה לי מזל להכיר גם את סטימצקי, שטרייכמן וארוך, כל הזקנים האלה קיבלו אותי בצורה נפלאה ממש. הצעירים קיבלו אותי אחר כך, התיידדתי בין השאר עם קדישמן וגרשוני".

הביוגרפי הוא בתת ההכרה

"העיסוק החוזר בנושאים קבועים מאפיין את עבודתה של קלאפיש מסוף שנות ה-60 ואילך, מאז המהפך הפיגורטיבי בציוריה ועלייתה לישראל", כותבת איה לוריא במאמר בקטלוג המכובד שליווה את תערוכתה של קלאפיש במוזיאון תל אביב ב-2003, אותה אצרה לוריא. "היא מציירת את פנים הבית, את הנוף הנשקף מחלונותיו ואת סביבתו הקרובה, את האטלייה על אי-הסדר השולט בו. גם כשהיא מציירת בחו"ל חוזרים בציוריה אותם נושאים".

אחד הנושאים שהעסיקו את קלאפיש באופן אינטנסיבי החל בשנות ה-90, הם אתרי הבנייה ופועליהם, שמשקפים היטב את העניין שלה בהתערבות האדם בטבע ובאסתטיקה גיאומטרית, ואת יחסה ואת מעורבותה במצב הפוליטי והחברתי בישראל. "העובדה שהפועלים הם פלסטינים חשובה בעיני", אומרת קלאפיש. "הם בונים את הארץ שלנו במובן מסוים נגד רצונם וזה מייצר מתח נדיר ומרתק, שקיים רק במציאות המורכבת של ישראל. מלבד זאת, אני אוהבת את השילוב של הגיאומטריה, ואת המטאפורה של הריסה ובנייה, ארץ שהורסים ובונים כל הזמן. הרבדים החזותיים מעניינים אותי. כמו בטקסט, שיש פשט, רמז, דרש וסוד, כך אני מנסה לפרש את המציאות החזותית".

בעקבות מחלתו של בעלה, שנפטר לפני כשלוש שנים, חזרה ליליאן לפאריס, ומאז רוב הזמן היא עובדת משם. גם בבירה הצרפתית היא ציירה פועלים, אך הפעם היא מצאה בהם משהו שונה לחלוטין. "כשהגעתי לפאריס חשבתי שאני לא יכולה לצייר כאן פועלים, כי חשבתי שאין סוד וזה לא עניין אותי. מצאתי לי סטודיו קטן עם אור יפה, כל מה שחלמתי, ויום אחד החלו לשפץ את הבניין מבחוץ וכיסו את כולו בבדים ענקיים. הסתירו לי את האור שלי ונכנסתי מזה לכמה ימים של דיכאון. פתאום, יום אחד, בין הבד לחלון, התחילו להתקין פיגומים, ופועלים הופיעו בין הבד לסטודיו, ממש מול האף שלי. הם עובדים כל היום, והנה, יש לי מוטיב, הנה הוא בא אלי. הפועלים לובשים לבן, וזה חשוב, כי בצרפת יש תפישה של עבודה שקשורה למסורת של מאות שנים. למשל, פועלי הסיוד לובשים לבן. פועלים שעובדים בחוץ, לעומת זאת, לובשים כחול. יש כבוד למקצוע וזה יפה מאוד בעיני כי אני מכבדת עבודת כפיים".

בפועלים, כמו בכל שאר הנושאים, העניין החזותי הוא שהביא לעניין התוכני. בציורי המזוודות של קלאפיש, שהופיעו לאורך שנים, באו לידי ביטוי שנות המלחמה והנדודים. "זה התחיל ממזוודה של חמותי שהיתה אצלי בסטודיו, שהסתכלתי עליה כחפץ פשוט, אבל כנראה יש בה עוד משהו", היא אומרת. "אני לא מתייחסת בציורים שלי באופן ישיר למלחמה, כי הציור הוא לא יומן אישי. אם קיים משהו ביוגרפי זה בתת ההכרה. אני לא שייכת למשפחה של אמנים, כמו סופי קאל, שמספרים על החיים שלהם".

למלחמות בישראל, לעומת זאת, קלאפיש דווקא כן התייחסה באופן ישיר בחלק מציוריה, כמו למשל "הטבח במעלות" מ-1974, "מלחמת לבנון" מ-1982 ו"אינתפאדה" מ-2001. "מה שקורה פה מאוד חשוב לי", היא אומרת. "גם כשאני בפאריס אני מתעדכנת באינטרנט על הנעשה, ואני יכולה להתייחס לזה בציורים שלי משום שזה העם, החברה, ולא האישי והפנימי".

היא מוצאת את חוסר השקט של החיים בישראל חשוב ליצירתה. העדרו בצרפת מקשה עליה לצייר. "בצרפת, גם אם יש הרבה שביתות, החיים שלהם טובים, ובכל זאת הם מתלוננים", אומרת קלאפיש. "אין שם את המתח הפוליטי והחברתי של כאן, וזה עוד הבדל בנוסף לארכיטקטורה והחלל השונים".

מאז שהשתכנה בסטודיו החדש בפאריס, היא כבר הספיקה לצייר, מלבד בנאים, גם סדרה של פרחים בבקבוקי פלסטיק, וילונות, ועוד. עכשיו היא עובדת על סדרה חדשה של גני לוקסמבורג. "אחרי שסיימתי את סדרת הבונים היתה מין תקופה של שום דבר, של חלל ריק לגמרי. תקופה שהיא תמיד קצת קשה, כמו מדבר. אני עוברת אותה בכל פעם שאני גומרת משהו, עד שמשוהו חדש צץ", מספרת קלאפיש. "בתקופות האלה אני עושה הרבה רישומים והולכת למוזיאונים. באחד הימים שיצאתי מהלובר הלכתי לגני לוקסמבורג, ושם מצאתי את המוטיב החדש. בציורים האלה, כמו בקודמים שלי, יש מתח בין השקט של הטבע לפעולה של האנשים".

קלאפיש הצהירה לא פעם שהיא ויתרה על קריירה למען המשפחה והציור, כלומר, לא דאגה לטפח קשרים ולהיטמע בתעשיית האמנות. משום כך כנראה היא מעולם לא לימדה, מלבד חוויה חד פעמית בבית ספר לציור, שהקים הרב עדין שטיינזלץ בירושלים בשנות ה-90. בבית הספר של שטיינזלץ נקשרה במיוחד לתלמידיה מוטה ברים ואילן ברוך, שניהם דתיים אורתודוקסים, לפני שהחליטה לעזוב את המוסד. "הייתי נשואה ואם לשלושה ילדים, אשה דתייה ועולה חדשה, והייתי צריכה לבחור בין קרייריזם לציור, ובחרתי לצייר. התמזל מזלי שנקשרתי לגלריה טובה שעשתה את כל הקשרים בשבילי, אבל בצרפת שילמתי מחיר - עוד לא קיבלתי שם הכרה", היא אומרת. "אני לא מתחרטת, כי אני יודעת שעשיתי את המקסימום שיכולתי, וזה הכי חשוב לי. אני מאמינה שבעקבות התערוכה שהיתה לי לאחרונה בצרפת, גם ההכרה שם תבוא".

לקלאפיש ומוזס חמישה נכדים ושלושת ילדיהם עוסקים באמנויות: עמנואל, המתגורר בצרפת, הוא סופר ומשורר, ועוסק גם בתרגום שירה עברית. אנוש גרה בלונדון ועוסקת בכתיבה. רחל היא אמנית חזותית שמציגה בתערוכות בעולם. את המחויבות העצומה של אם המשפחה לציור, מסכם עפרת בסיפור יפה: "במשך שנתיים שילמתי בתשלומים על ציור נהדר שלה שהוצג בתאטרון ירושלים, ציור נפלא של רחוב רד"ק בירושלים", הוא מספר. "היה כתם לבן באמצע הציור שנורא הפריע לי. אמרתי לה והיא באה לראות. היא ישבה מול הציור אולי שלושת רבעי שעה, שבסופה היא קמה ואמרה שהלבן הזה חייב להיות שם. מובן שהשלמתי עם זה".

שלושה דורות

באביב תפתח בגלריה [בינט בתל אביב](#) תערוכה של ליליאן קלאפיש, הראשונה מזה ארבע שנים, ובה יוצגו עבודות שיצרה במהלך התקופה. קלאפיש עובדת כבר שלושה דורות עם משפחת בינט: עם גרשון (גבי) בינט, שהקים את הגלריה בירושלים ב-1962, עם ילדיו דוד ורודי בינט, שניהלו את הגלריה בתל אביב, וכעת עם גבי בינט, בנו של דוד, שקיבל לאחרונה את הגלריה לניהולו.